

Külföldi tőkebeáramlás a 19. század közepétől a nagybányai bányakerület ércbányászatába

RÉTHY KÁROLY

A 19. század közepétől az európai ipar gyors fejlődésnek indult, és jelentősen megnőtt a nyersanyag-kereslet, s annak pótlására az angol, német, francia, svájci tőkéssek a magyarországi bányáiparban jelentős befektetési lehetőséget láttak. Így 1885-től a nagybányai bányakerületben is ércbányák bérlésébe és felvásárlásába kezdtek. A jelentős tőkével nem rendelkező, magántulajdonban levő kisebb bányákat szereztek meg ilymódon, amelyekben főleg aranyban és ezüstben gazdag polimetallikus ércet termeltek.

Az első külföldi tőke 1885 után érkezett Nagybánya térségébe, amikor egy francia haszonbérelő *Jean Garbe* mérnök vezetésével *Láposbányán* bérbé vette a *Thyrza Szt. Mihály* arany- és ezüstércet termelő bányát, és megalakította a *Thyrza Szt. Mihály Bányatársulatot*. Mint *Henri Groves* francia mérnök írta: „*az igazgató a bányára újbóli felélesztésén fáradozik, modern ércelőkészítő műhelyek felállításával*”. Utána a 20. század elejéig csak néhány osztrák befektető bérelt vagy vásárolt bányát a nagybányai bányakerületben.

A 19-20. század fordulóján és utána, már több külföldi cég és befektető nevével találkozhatunk. *Kapnikbányán* a *Rota-Anna és Miklós Bányatársulat* 1899-ben 486 ezer forintért a londoni *Creevel Jacob* tulajdonába került, amit 20 ezer fontsterling alaptőkével *The Rota-Anna Mines Limited Rt.*-vé alakították át. Ez az arany- és ezüstbánya *Stoddart A. W. és Bertalan Miklós* vezetésével 1901-ig állt termelés alatt, amikor bezárták. Az üzemet 1903-ban *Rochlitz Mór*, tőle 1904-ben *Johann Franz Zeibig*, a német érdekeltségű *Nagyszébeni Bankegyesület* igazgatója, az 1889-ben alapított *Első Erdélyi Aranybánya Rt.* elnöke vette meg, majd ezt 1910-ben 300 ezer koronáért a kincstár vette át.

1900-ban *Budfalva* területén a párizsi *Herbert Pál* tulajdonában volt a *Schmidt Lajos* bányamérnök vezetése alatt álló *Budfalu Bányatársulat* zártkutatmánya és a *The Budfalu Gold and General Mining Properties Co. Limited* *István, Anna, Mária és Árpád* nevű bányái. Az *Irma Bányatársulat* a porosz-sziléziai *Weber Rudolf* és *Weissenberg M.* tulajdonában volt, amely szintén *Schmidt Lajos* igazgatása alatt állt, ahol főleg arany- és ezüstben gazdag polimetallikus ércet termeltek. *Visken* a *Viski Lipót-bánya*, melynek *Novák Lajos* volt a művezetője, a brüsszeli *Braide Emil* tulajdonában volt. *Ilobabányán* a *Frommer and Co. Limited* cinkérc-bánya egy londoni befektetőhöz tartozott, ami *Roberts János* meghatalmazott vezetése alatt állt. Ekkor már a porosz-sziléziai *Weber Rudolfnak* *Ilobabányán, Misztbányán, Láposbányán, Alsó-Fernezelyen, Nagybányán* és *Felsőbányán* a *Kaiser testvérek (Adolf, Rudolf, Miksa)* vezetése alatt álló ólom- és cinkérc-bányákban jelentős érdeklősége volt. *Kisbányán* a német *Merzenich Hubert* tulajdonában állt a *Lévay Károly* vezette *Herzsai Borromai Károly bányatársulat*.

1902-től 1910-ig *Felsőbányán* az angol *Royal Exchange Buildings* tulajdonában volt a polimetallikus ércet termelő *Hungarian Mineral Co. Limited*, melynek *Colquhoun Ernő* volt az igazgatója és *Engel Jenő* a meghatalmazottja. *Budfalván* 1905-ben porosz-sziléziai tulajdonban találjuk a *Schmidt Lajos* igazgatása alatt lévő *Máramarosi Fémbánya Társulat* is, amelynek *Schweinitz Hugó* volt a művezetője. A *Kozák János*, majd *Dorogi András* vezetése alatt álló, *Felsőbányához* közeli *Sujor I. és Sujor II.* nevű bányák a londoni *Charles King* tulajdonában voltak. A sujori bányákat még 1914 után is évekig angolok birtokolták. 1905-ben már a német *Merzenich Hubert* tulajdonába kerültek a *Herzsai Borromai Károly Bányatársulat* mellett a *Herzsai Joachim és Anna* és a *Herzsai Mindenszent Bányatársulat* bányái is. *Láposbányán* *Martin György* igazgatása alatt továbbra is termelésben voltak még a francia tulajdonba lévő *Société de Mihály* aranybányái. *Borpatakon* a gróf *Henckel von Donnersmark család* tulajdonában lévő *Magyar Horganymű és Ércbánya-társulat*, valamint 1914-ig a német *Wilhelm Heinrich-féle Vilmos-bánya*. Az 1906-os londoni részvények kibocsátása után *Kisbányán* a 140 ezer fontsterling tőkével

rendelkező *The Kis-Bánya Mining Co. Limited* is megjelent, és *Pierre Catzigera* igazgatása alatt, *P. Paquet* francia bányamérnök vezetésével termelésbe kezdett 1914-ig, majd ezt követően *Ádámcsik Gyula* gondnoksága alá került. Erről 1918-ban *A Bánya* című lap azt írta, hogy „a *Herzsabánya bt.* összes részvényei már a *The Kis-Bánya Mining Co. Limited* angol cég tulajdonában vannak”. *Nagysikárlón* 1914-ben a *Schöppe Willi* bányamérnök igazgatása alatt álló *Sándor Bányatársulat* a berlini *Mucsinyi dr. Wohl Lajos* és a budapesti *Brachfeld Sándor* tulajdonában állt, ahol *Kirschner Károly* volt a művezető. A 20 millió lej tőkével rendelkező felsőbányai *Horganymű és Ércbánya-társulat* 1928-ban 80 ezer lejért megvette az 1907-ben létesített *Herzsai Új Ignácz Bányatársulatot* és minden tartozékát is.

A Kis-Bánya Mining Company Limited részvénye

1910-ben *Lápos- és Misztbányán* a *Thyrza Szt. Mihály*, a *Sárgabánya Paulai Ferencz*, a *Karolina* és az *Istensegíts Bányatársulat* bányái már az 1909-ben 1,6 millió frank tőkével újjászervezett francia *Société Française d'Or de Láposbánya* bányavállalat mű-

velése alatt álltak. Ez a cég az akkori idők egyik legmodernebb európai ércfeldolgozó üzemével rendelkezett, amelynek a gondnoka 1910-ben *Adolf Coratier* francia bányatanácsos volt. Az üzem 1913-tól 1932-ig *Pierre Paquet* francia bányamérnök irányítása alatt állt. A vállalat tőkét 1932-ben 25%-os román hozzájárulással 10 millió frankra emelték, és *Société Française des Mines d'Or de Transylvania*-ra változtatták a nevét. 1932 és 1935 között a francia *Pierre Colomer* és a *Selmecbányán* végzett *Jánk József* vagy *Iancu Alexandru* bányamérnök igazgatása alatt állt. 1935-től az 1948-as romániai államosításig *Király István* bányamérnök volt az üzemvezető. *Alsó-Fernezelyen* 1914-ben *Leon Lasurior* igazgatásával francia tulajdont képezett még a *Firiza Francziska Bányatársulat* arany-ezüstbányája is, melynek *Stoll Béla* volt a meghatalmazottja. *Láposbányán* 1933-ban a *Concordia* és az *Istensegítség*, *Misztbányán* pedig az *Aranykorona* és a *Zglama Bányatársulat* birtokolta aranybányák szintén francia tulajdonban álltak.

A *Nagybányához* közeli borpataki *Lipót aranybányát*, amit a *Felső-magyarországi Bánya- és Kohómű Rt.* 1916-ban 400 ezer koronáért vásárolt meg *Pokol Elektől*, 1919 után a *Maximilian-bánya* részvényeinek 77%-át is megvette, 23%-a pedig a porosz-sziléziai *Donnersmarcki Henckel Hugó* tulajdonába került. Miután 1924-ben az ideiglenesen bezárt és vízzel elöntött *Lipót-bánya* eladását a román kormány engedélyezte, 1929-ben a kolozsvári székhelyű, 1921-ben 5 millió lei tőkével bejegyzett angol befektetőcsoport által alapított *Aurum Bánya Rt.* vette meg. Amikor a *Pokol Elek* tulajdonában lévő *Miksa* és *Borzás-Romlás* nevű aranybányait is megvette, az *Aurum Bánya Rt.* egy évig bánya-fenntartási és modernizációs munkálatokat végzett. A bányát új, modern gépekkel szerelte fel, s az aranyos ércből az arany és ezüst kiválasztására *Fazék Gyula* vezetésével az általa 1929-ben szabadalmaztatott, kollektív úsztatásra alkalmas flotációs üzemet építettek. A bányavállalat 1930-ban kezdte meg a termelést, és évi 880 tonna aranytartalmú ércet termelt. 1933-ban az *Aurum Bánya Rt.* vállalatot az *E. Boissanos* iparmágnás vezette francia-svájci tőkéscsoport vásárolta meg, akik a továbbiakban a szomszédos *Donnersmarcki Henckel Hugó* borpataki *Maximilian bányájának* részvényeit és kon-

cesszióját is megvették. A francia-svájci tulajdonba került *Aurum Bánya Rt. Borpatakon* évi 24.645 tonna ércet termelt, és ebből 1933-tól 1940-ig 3783,389 kg aranyat és 285,440 kg ezüstöt nyert ki. Közben 1935-ben a nagybányai bányakerülethez tartozó *Bihar megyei Rézbányán* molibdént és bizmutot termelő ércbányát is nyitott.

Borpatak Aranytermelés a Pokol bányában.

Aranybányászok a borpataki Pokol-bányában. (Képeslap, 1910 körül)

A második bécsi döntést követően a *Nagybánya* környéki ércbányák, ércfeldolgozó-üzemek, kohóművek és vállalatok többsége újból a magyar állam tulajdonába került. De még ekkor is volt egy német és egy francia kézben lévő bánya, mint például *Budfalván* a sziléziai *Weisenberg Mór* birtokában lévő bánya, továbbá a francia-svájci tulajdonú borpataki *Aurum Bánya Rt.*, melynek 1940-ben *Moskovits Imre* gépészmérnök volt az igazgatója és *Törpényi Lajos* a bányamérnök, amelyhez az iparügyi miniszter 1940-ben a 9380/1940 sz. E. M. rendelettel *Frey Ferenc* bányamérnök ny. vezérigazgatót nevezte ki ideiglenes gondnoknak. 1941-től 1944-ig mint a nagybányai bányakapitány meghatalmazottja, *Törpényi La-*

jos igazgatása alatt állt az aranyércet termelő borpataki bányá-
üzem.

1918-tól 1940-ig a nagybányai térség bányaiparában a német,
az osztrák és az angol befektetések jelentősen csökkentek, viszont
a területen már korábban is hangsúlyosan jelen levő francia tőke
aránya és súlya jelentősen megnövekedett.

I r o d a l o m

Bányászati és Kohászati Lapok, 1916. 9. sz.; 1941. 3. sz., p. 59. ; 1941. 4.
sz., p. 81.

Magyar bányakalauz, 1881-1914.

Magyar Kereskedők Lapja, 1910. 8. sz. és 1916. 16. sz.

RÉTHY K.: *A nagybányai bányakörzet ércbányái és kohóművei*. Buda-
pest, 2020. 172 old.

RÉTHY K.: *Misztbánya és Laposbánya monográfiája*. Érc- és Ásvány-
bányászati Múzeum Alapítvány, Rudabánya, 2022. 80 old.

ROBESCU, C. Gh.: Aspecte privind dezvoltarea mineritului și a meta-
lurgiei neferoase în nordul Transilvaniei între anii 1919/1940. Acti-
vitatea capitalului particular. = www.muzeuzalau.ro/www.ciumec.ro

